

УДК 911.3

Яніна Василевська

ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНІ РЕСУРСИ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ: СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ

В статті представлені деякі результати суспільно-географічного дослідження туристсько-рекреаційних ресурсів Херсонської області. Зазначено ключове трактування поняття та класифікація туристсько-рекреаційних ресурсів, ґрунтуючись на суспільно-географічному підході. Визначені ключові характеристики природно-географічних та суспільно-географічних туристсько-рекреаційних ресурсів Херсонської області. Визначені особливості розподілу та використання туристсько-рекреаційних ресурсів області на основі ряду математичко-статистичних методів.

Яніна Василевская. ТУРИСТСКО-РЕКРЕАЦИОННЫЕ РЕСУРСЫ ХЕРСОНСКОЙ ОБЛАСТИ: ОБЩЕСТВЕННО-ГЕОГРАФИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ. В статье представлены некоторые результаты общественно-географического исследования туристско-рекреационных ресурсов Херсонской области. Приведена трактовка понятия и классификация туристско-рекреационных ресурсов, основываясь на общественно-географическом подходе. Определены ключевые характеристики природно-географических и общественно-географических туристско-рекреационных ресурсов Херсонской области. Определены особенности распределения и использования туристско-рекреационных ресурсов области на основе ряда математико-статистических методов.

Ключевые слова: туристско-рекреационные ресурсы, природно-географические ресурсы, общественно-географические ресурсы, распределение и использование туристско-рекреационных ресурсов.

Ianina Vasylevska. TOURIST AND RECREATIONAL RESOURCES OF KHERSON REGION: SOCIO-GEOGRAPHICAL FEATURES. The article presents some results of the socio-geographical research of tourism and recreational resources of Kherson region. The interpretation of the concept and classification of tourist and recreational resources based on the socio-geographical approach are given. The key characteristics of natural geographic and socio-geographical tourist and recreational resources of Kherson region are defined. The features of distribution and use of tourism and recreational resources of the region are determined through a series of mathematical and statistical methods.

Keywords: tourism and recreation resources, natural and geographical resources, social and geographical resources, distribution and use of tourist and recreational resources.

Вступ. Визначення туризму як однієї з галузей пріоритетного розвитку багатьох регіонів України зумовлює необхідність всебічного вивчення ресурсної бази, можливостей широкого використання територій для туристсько-рекреаційної діяльності, адже ця діяльність належить до видів суспільної практики із яскраво вираженою ресурсною орієнтацією. Морські узбережжя із комфортним кліматом, мальовничі ландшафти, лікувальні природні ресурси, пам'ятки історії та культури стали тим підґрунтям, на якому здавна базується відпочинок людини і сформувалась потужна сфера послуг – індустрія туризму [7]. Як відомо, туризм наша держава декларує як пріоритетний напрямок розвитку національної економіки на законодавчому і концептуальному рівнях, це також впливає і на розвиток окремих регіонів, в том числі і Херсонської області, яка завдяки своєму географічному положенню та природно-ресурсному потенціалу визначається активним розвитком туризму та рекреації. В той же час, важливим залишається комплексне вивчення туристсько-рекреаційних ресурсів області, визначення їх територіального розподілу, часових та галузевих особливостей їх використання та перспектив подальшого розвитку туристсько-рекреаційної галузі регіону.

Виклад основного матеріалу. Традиційно, під туристсько-рекреаційними ресурсами розуміють сукупність об'єктів природного, природно-антропогенного, соціального походження, які використовуються для туризму та рекреації та впливають на територіальну організацію рекреаційної діяльності. Існує значна кількість класифікацій туристсько-рекреаційних ресурсів [8], ґрунтуючись на суспільно-географічному підході туристсько-рекреаційні

ресурси поділяються на природно-географічні (природні та природно-антропогенні) та суспільно-географічні (історико-культурні, біосоціальні, подієві, інфраструктурні). Поєднання різних видів туристсько-рекреаційних ресурсів формує фундамент для розвитку туристичної та рекреаційної діяльності. Зрозуміло, що природні ресурси являються більш «усталеним» ресурсом, ніж суспільно-географічні. Стосовно останніх можна говорити про історичне та культурне надбання, яке має територія, в той же час, варто розуміти можливості його розширення, та головне – особливості соціально-економічного розвитку, що сприяє або гальмує розширення природно-антропогенних та усіх видів суспільно-географічних ресурсів.

Завдяки своєму географічному положенню та природно-ресурсному потенціалу Херсонська область визначається значним розвитком туризму та рекреації. Як відомо, область знаходиться в межах Причорноморської низовини, на всій її території переважають степові ландшафти, помірно-континентальний посушливий клімат. Область розташована в степовій зоні, в нижній течії р. Дніпра. Південні райони Херсонської області омивають води Чорного та Азовського морів, берегова лінія розчленована, тут є значна кількість заток і кіс-островів. На території області багато річок, у тому числі р. Дніпро (плавнева зона якого з великими просторами болотистих островів, рясно порізаних складною мережею рукавів, проток, ериків і озер) та р. Інгулець (найзвивістіша річка рівнинної частини Європи). У межах області розташована значна кількість озер різного походження, є солоні і грязьові; також є джерела мінеральних і геотермальних вод. Природно-антропогенні туристсько-рекреаційні ресурси Херсонської області представлені об'єктами загаль-

нодержавного значення (2 біосферних заповідника, 1 національний природний парк, 1 дендрологічний парк та 7 різноманітних заказників) та місцевого значення (в тому числі: заказники, пам'ятки природи, пам'ятки садово-паркового мистецтва, заповідні урочища). В цілому, об'єкти природно-заповідного фонду Херсонщини займають 15,9 % від площі усієї території області (4520,3 км² із 28461 км²), із них 3998,6 км² – загальнодержавного значення, що в загальнонаціональному масштабі складає 14,5 % (територія загальнодержавного природно-заповідного фонду України складає 28 тис. км²) [4, 5].

Стосовно суспільно-географічних туристсько-рекреаційних ресурсів, варто відзначити, що історико-культурні туристсько-рекреаційні ресурси Херсонщини багаті та унікальні. Це підтверджує, поперше, їх приналежність до різних історичних епох – від знахідок найдавніших стоянок до свідчень про культуру киммерійців, скіфів, сарматів, греків; древніх слов'ян; запорізьких козаків, татар, турків, росіян. По-друге, тільки на цій території взаємодіють та змінюють одні одних Скіфське царство, грецькі колонії-міста; слов'янські поселення; Запорізька (Кам'янська) Січ та Кримське ханство; Османська Туреччина; Російська імперія. Найбільшими історико-культурними туристичними ресурсами, де практично представлені всі історичні епохи, володіють безпосередньо близькі до Дніпра Нововоронцовський, Білозерський, Верхньорогачицький, Горностаївський, Великопетиський, Каховський, Цюрупинський, Голопристанський райони. Курганні пам'ятки є практично у всіх районах. Пам'ятниками та пам'ятними місцями і подіями вирізняються Генічеський, Асканівський, Скадовський рекреаційні центри, Каховсько-Бериславський та Херсонсько-Білозерсько-Голопристанський вузли [5]. До подієвих туристсько-рекреаційних ресурсів варто віднести щорічні різні фестивалі, серед яких «Купальські зорі» у Голій Пристані, дитячий фестиваль «Золоте зернятко» в Залізному Порту, «Мельпомена Таврії», «Чорноморські ігри» в Скадовську. Найпопулярнішим був фестиваль «Таврійські Ігри» у м. Каховка, але з 2006 року він проводиться в Києві. Туристські інфраструктурні ресурси являють собою сукупність підприємств, що забезпечують екскурсійне обслуговування, транспортне, послуги гостинності і допоміжні послуги. Зокрема, санаторно-курортне господарство області у 2011 році складало 621 заклад санаторно-курортного господарства (3 % від всіх відповідних закладів України), це: 569 дитячих оздоровчих табори (3,2 %), 7 санаторіїв-профілакторіїв (3,1 %), 12 санаторіїв та пансіонатів з лікуванням (2,4 %), 32 бази відпочинку (1,6 %), 1 будинок відпочинку (0,4 %) [3]. Розподіл закладів санаторно-курортного господарства за районами Херсонської області підтверджує той факт, що основою їх розміщення є природно-ресурсний потенціал, зокрема їх найбільша кількість сконцентрована у приморських районах (Генічеський, Голопристанський, Скадовський, Каланчатський райони) та в тих, які розташовані вздовж річок та Каховського водосховища (Цюрупинський, Каховський, Нововоронцовський райони). Тож, низка інфраструктурних туристсько-

рекреаційних ресурсів сформувалась багато десятиліть тому, трансформуючись постійно.

Наявність та використання туристсько-рекреаційних ресурсів в Херсонській області мають суттєві територіальні особливості. Використовуючи графоаналітичний метод багатовимірної класифікації було обчислено площу багатокутника для двох міських рад та всіх районів Херсонської області за кожен рік окремо [1]. Ранжовані значення показують, що найвищі їх значення мають Голопристанський, Цюрупинський, Горностаївський, Бериславський, Чаплинський райони та м. Херсон, що свідчить про відносно високий рівень та використання в них туристсько-рекреаційних ресурсів. Найнижчі загальні суми індексів характерні для Верхньорогачицького, Великоколекандрівського, Великопетиського та Великопільського районів. За ступенем однорідності виділяються кілька районів (Бериславський, Білозерський, Верхньорогачанський, та Чаплинський), які характеризуються постійним зростанням показника однорідності розвитку. Значна група районів мають поступове зменшення цього показника у часі при збереженні високих значень для Скадовського району. За результатами кластерного аналізу виділяється одна велика стабільна за складом група із дванадцяти районів, що свідчить про відносну однорідність групи за умовами розвитку районів. Інша група складається із двох районів – Генічеського та Скадовського, які мають подібність у розвитку. Голопристанський, Цюрупинський, Каховський райони формують іншу групу. Найбільшу несхожість з іншими районами проявляють міста Нова Каховка і Херсон. З проведеного аналізу групування районів можна зробити висновок, що найменш здатні до асоціювання (найбільш індивідуальні у розвитку) м. Херсон, м. Нова Каховка, а також Голопристанський, Цюрупинський, Генічеський, Скадовський, Білозерський, Каховський райони. Саме ці територіальні об'єкти (міста та райони) і є найбільш забезпеченими туристсько-рекреаційними ресурсами та мають найбільші можливості для їх використання.

Аналіз чинників, які впливають на розподіл, забезпеченість та можливість використання туристсько-рекреаційних ресурсів Херсонської області, було здійснено на основі факторного аналізу [2]. За змістом перший фактор можна визначити як соціально-економічний фактор, найсильніша його дія характерна для м. Херсону, що пояснюється найбільшою концентрацією в обласному центрі об'єктів соціально-економічної діяльності. Для Каховського району і Новокаховської міськради – дія цього фактору позитивна; для всіх інших районів його дія має зворотний знак, що свідчить про їх суттєву відсталість у цьому аспекті. Другий фактор визначається як медико-рекреаційний. Необхідно зауважити, що цей фактор виділяється найбільш чітко. Медико-рекреаційний фактор проявляється досить сильно у Скадовському, Генічеському і Голопристанському районах, що зумовлено їх сприятливим географічним положенням та значними рекреаційними ресурсами. Для м. Херсону зберігається позитивне значення цього фактору, для всіх інших районів його дія має від'ємний знак. Третій фактор умовно визначається

як територіально-інфраструктурний. Дія цього фактора по території області рівномірна – для 10 з 20 міст та районів його дія позитивна, найбільш впливовим він є у Каховському, Голопристанському, Білозерському, Бериславському і Великолепетиському районах.

Туристсько-рекреаційні ресурси, включаючи в себе природні та суспільні, є відображенням географічного положення, природних умов та ресурсів, результатом первинного заселення та формування поселенської мережі в різні історичні періоди, особливостями господарського освоєння, спеціалізацією регіону та сучасного соціально-економічного розвитку. Туристсько-рекреаційний комплекс в Херсонській області сформувався ще за радянської доби, спрямований здебільшого на оздоровлення населення, найбільше розвинуто санаторно-курортне господарство (санаторії, пансіонати та дитячі літні табори). Тож, з одного боку туристсько-рекреаційне господарство області є однією із галузей спеціалізації економіки регіону, з іншого – сприяє оздоровленню населення регіону та всієї держави. Тож, враховуючи значні туристсько-рекреаційні ресурси, важливо зацентувати увагу на їх використанні. Як відомо, туристсько-рекреаційне природокористування виконує важливі функції [5]: задоволення потреб населення у відпочинку, оздоровленні, спілкуванні з природою, що сприяє зміцненню фізичного і розу-

мового здоров'я суспільства (соціальна функція); відновлення робочої сили, прискорений розвиток соціальної і виробничої інфраструктури на територіях з активною туристсько-рекреаційною діяльністю, створення нових робочих місць (економічна функція); попередження деградації природних рекреаційних комплексів (природоохоронна або екологічна функція).

Висновки. Херсонська область має достатні природно-географічні та суспільно-географічні туристсько-рекреаційні ресурси. Херсонська область, враховуючи її географічне положення, особливості господарського освоєння, природо-ресурсний потенціал, має наявні туристсько-рекреаційні ресурси. Спостерігається їх значна територіальна диференціація, що зумовлює туристсько-рекреаційну спеціалізацію окремих міст та районів області. Вплив соціально-економічних перетворень в країні в цілому та в регіоні зокрема призвели до значних змін в управлінні та функціонуванні туристсько-рекреаційної галузі Херсонщини. Залишаючись важливою галуззю економіки регіону, туристсько-рекреаційне господарство залишається перспективним напрямком розвитку Херсонської області, тому комплексні дослідження туристсько-рекреаційних ресурсів регіону як основи формування зазначеної індустрії є своєчасними та актуальними.

Список використаних джерел:

1. Nemets K.A. *Specialni metody v suspilno-geografichnykh doslidzhennyakh turystsko-rekreacyynykh resursiv (na prykladi Khersonskoyi oblasti)* / K.A. Nemets, Ya.V. Vasylevska // *Regionalni problemy Ukrainy: geografichnyy analiz ta poshuk shlyakhiv vyrishennya. Zb. nauk. prats. – Kherson: PP Vishemirskiy, 2013. – S. 152-157.*
2. Vasylevska Ya.V. *Faktornyj analiz pry doslidzhenni turystsko-rekreacyynykh resursiv Khersonskoyi oblasti* / Ya.V. Vasylevska // *Naukovi poshuky geografichnoyi hromadskosti: mynule, syogodennya, maybuttya: materialy Vseukr. nauk.-prakt. konf., prysvjachenoyi 75-richyu utvorennya Luhanskoj oblasti (8-10 zhovtnya 2012 r., m. Luhansk) / vidp. red. Yu.O. Kiselov. – Lugansk: Vyd-vo «DZ LNU imeni Tarasa Shevchenka», 2013. – 316 s. – S. 122-128.*
3. Vasylevska Ya.V. *Misce Khersonskoyi oblasti v sanatorno-kurortnomu kompleksi Ukrainy* / Ya.V. Vasylevska // *Potencial suchasnoyi geografiji u rozvyazanni problem rozvytku regioniv: Materialy Mizhnarodnoyi nauk.-prakt. konf. molodykh vchenykh, prysvjachenoyi 95-richyu Nacionalnoï akademiji nauk Ukrainy, 3-5 zhovtnya 2013 r., m. Kyiv, Ukraina. – Kyiv: Logos, 2013. – 448 s. – S. 44-49.*
4. Vasylevska Ya.V. *Ocinka pryrodno-rekreacyynykh resursiv Khersonskoyi oblasti* / Ya.V. Vasylevska // *Region – 2013: strategiya optymalnoho rozvytku: materialy naukovopraktychnoyi konferenciji z mizhnarodnoyu uchastyu (m. Kharkiv, 7–8 lystopada 2013 r. / Hol. red. kolegiyi V.S. Bakirov. – Kh.: KhNU imeni V.N. Karazina, 2013. – 459 s. – S. 399-401.*
5. Vasylevska Ya.V. *Pryrodno-zapovidnyj fond Khersonskoyi oblasti yak obyekt rekreacyynoho pryrodokorystuvannya* / Ya.V. Vasylevska // *Chasopys socialno-ekonomichnoyi geografiji: Mizhregionalnyj zbirnyk naukovykh prats. – Kharkiv: KhNU imeni V.N. Karazina, 2012. – Vyp. 13 (2). – S. 125-128.*
6. Vasylevska Ya.V. *Retrospektyvnyj analiz zaselennya Khersonshchyny yak osnovy formuvannya istoryko-kulturnykh turystsko-rekreacyynykh resursiv regionu* / Ya.V. Vasylevska // *Zbirnyk naukovykh prats «Visnik Kharkivskoho nacionalnoho universytetu imeni V.N. Karazina: Geologiya – Geografiya – Ekologiya». – Vypusk № 1033. – Kharkiv: KhNU imeni V.N. Karazina, 2012. – S. 157-163.*
7. Vasylevska Ya.V. *Turyzm yak odyin iz faktoriv rozvytku Khersonskoyi oblasti* / Ya.V. Vasylevska // *Visnyk Dnipropetrovskoho nacionalnoho universytetu. Seriya: Geologiya. Geografiya. – 2008. – №3/2. – S. 80-86.*
8. Vasilevska Ya.V. *Klassifikaciya turystsko-rekreacionnykh resursov dlya ikh obshchestvenno-geograficheskoy ochenki* / Ya.V. Vasilevska // *Teoriya i praktika sovremennoy nauki [Tekst]: materialy VIII Mezhdunarodnoy nauchno-prakticheskoy konferencii, g. Moskva, 26-27 dekabrya 2012 g. V 3 t.: t. III / Nauch.-inf. izdat. centr «Institut strategicheskikh issledovaniy». – Moskva: Izd-vo «Spetskniga», 2012. – S. 85-90.*

Summary

Ianina Vasylevska. TOURIST AND RECREATIONAL RESOURCES OF KHERSON REGION: SOCIO-GEOGRAPHICAL FEATURES.

The article presents some results of the socio-geographical research of tourism and recreational resources of Kherson region. The interpretation of concept and classification of tourist and recreational resources are given. Based on the socio-geographical approach the tourist and recreational resources are divided into natural and geographical (natural and natural-anthropogenic) and human-geographical (historical, cultural, biosocial, events, infrastructure).

Kherson region has significant natural and recreational resources. The districts of Kherson region have different level of endowment by natural recreational resources. Natural and man-made tourist and recreational resources of Kherson region are the objects of national and local importance. They are all-scale occupy 14.5%. Historical and cultural tourism and recreation resources of Kherson region are rich and unique. The major historical and cultural tourism resources have the districts that directly close to the Dnipro river. The distribution of spa facilities in the districts of Kherson region depend on the natural resource potential. The largest number of them are concentrated in the coastal areas and also located along rivers and Kakhovske reservoir.

The availability and the use of recreational resources in Kherson region have significant regional differences. From the above analysis we can conclude that the city of Kherson and New Kakhovka and also Golopristsansk, Tsyurupynsk, Henichesk, Skadovsk, Belozersk, Kakhovsk districts are the most prosperous in terms of tourist and recreational resources and have the greatest potential for their use.

The availability and the use of recreational resources in Kherson region have significant regional differences. From the above analysis we can conclude that the analysis of factors affecting on the distribution, availability and the use of recreational resources in Kherson region, was made on the basis of factor analysis.

Keywords: tourism and recreation resources, natural and geographical resources, social and geographical resources, distribution and use of tourist and recreational resources.

УДК 911.3

Вікторія Панкратьєва

ПРОСТОРОВО-ЧАСОВИЙ АНАЛІЗ СИСТЕМИ ОСВІТИ ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

В статті представлені результати просторово-часового аналізу системи освіти Луганської області. Наведені методичні положення застосування кластерного аналізу та графоаналітичного методу багатовимірної класифікації суспільно-географічних об'єктів у дослідженні регіональної системи освіти. Проведено групування територіальних одиниць Луганської області з урахуванням просторово-часових особливостей розвитку їх систем освіти. Виявлені закономірності у розвитку системи освіти регіону на основі порівняння результатів застосованих методів дослідження.

Ключові слова: регіональна система освіти, просторово-часовий аналіз, кластерний аналіз.

Вікторія Панкратьєва. ПРОСТРАНСТВЕННО-ВРЕМЕННОЙ АНАЛИЗ СИСТЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ ЛУГАНСКОЙ ОБЛАСТИ. В статье представлены результаты пространственно-временного анализа системы образования Луганской области. Приведены методические положения применения кластерного анализа и графоаналитического метода многомерной классификации общественно-географических объектов в исследовании региональной системы образования. Проведено группирование территориальных единиц Луганской области с учетом пространственно-временных особенностей развития их систем образования. Выявлены закономерности в развитии системы образования региона на основе сравнения результатов примененных методов исследования.

Ключевые слова: региональная система образования, пространственно-временной анализ, кластерный анализ.

Victoria Pankratieva. THE SPATIO-TEMPORAL ANALYSIS OF THE EDUCATION SYSTEM IN LUGANSK REGION. This paper presents the results of spatio-temporal analysis of the education system in Lugansk region. The methodical application of the provisions of cluster analysis and graphic-analytical method of multidimensional classification of socio-geographic features in the research of regional education system are given. A grouping of territorial units of Lugansk region, taking into account spatial and temporal features of their educational systems has been conducted. The patterns in the development of education system in the region on the basis of a comparison of the results of applied research methods were identified.

Keywords: regional education system, spatio-temporal analysis, cluster analysis.

Вступ. Постановка проблеми. Система освіти регіону представлена взаємопов'язаними підсистемами дошкільної, загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої освіти, основним завданням якої є підготовка всебічно розвиненої особистості та забезпечення економіки регіону кваліфікованими кадрами. Це свідчить про вагомий роль системи освіти в розвитку регіональної соціогеосистеми.

Сьогодні особливий інтерес викликають суспільно-географічні дослідження регіональної

системи освіти. Важливим є комплексний просторово-часовий аналіз освітньої системи з урахуванням ряду факторів, що впливають на її розвиток, з метою удосконалення її територіальної структури. Вирішення цього питання стає можливим завдяки застосуванню традиційних та новітніх підходів та методів просторового аналізу, зокрема кластерного аналізу і графоаналітичного методу багатовимірної класифікації суспільно-географічних об'єктів у нормованому просторі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Останнім часом посилюється увага до дослідження систем освіти регіонів України з боку суспільних